

Yüksel Arslan'ın *Kapital*'i

E. Ahmet Tonak¹

O kitap da sahafa düşmüş; Hollanda'da birisi “270 dolara satarım diyor”! Şarap misali, durdukça mübadele değeri artan bir meta *Le Capital*! Hatta, bir ara internet ortamında müzayedeye bile çıkmış Arslan'ın kitabı.² Tanıtımı da harika: “*Aşık olunacak ve aşık kalınacak kitap.*” Aşağı yukarı kırk yıl önce *Le Capital* ile başlayan ‘kitabi’ tanışıklığım Arslan'ın 20 Nisan'da ölümü ile maalesef gerçek bir tanışmaya dönüşemedi.

1978 ya da 1979 yazı olmalı, mutad ABD – Türkiye seferlerimden birinde dönüşü Paris üzerinden yapmıştım. Hızlı örgütçülük dönemi; niyetim, ABD'deki (ve Kanada'daki) Türkiyeli öğrenci derneklerini federatif bir çatı altında toplama maceramızı Fransa'daki arkadaşlarla paylaşmak, Avrupa'daki durumu anlamak. Oturduk, konuştuk, stratejik ve taktik meselelere girdik, çıktık. Dönüşümden bir gün önce arkadaşlardan biri beni Fête de *l'Humanité*'ye (yani, o zamanlar Fransız Komünist Partisi'nin günlük gazetesi olan *l'Humanité*'nin festivaline) davet etti. Arslan'ın *Kapital*'ini orada gördüm ve hemen aldım. En sevdiğim, her yere taşıdığım, evin en güzide köşesini işgal eden kitabım oldu; aşık olmuştum *Le Capital*'e.

1 Yazıda kullandığım kaynaklara yurtdışında erişimimi sağlayan Emek Karakılıç'a ve Behçet Akalın'a müteşekkirim.

2 Yüksel Arslan. 1975. *Le Capital*. Paris: Libraire de la Nouvella Faculté.

Arslan'a *Kapital*'i resimlemek, daha doğrusu *Kapital*'den esinlenerek *arture*'ler (*art* + *literature*) yapma fikri nasıl geldi? O sıralar Arslan Marksist miydi, Marx'a yakınlığı nasıl gelişmişti? Kendisini tanımadan, sadece hakkında yazılanlara dayanarak bu sorulara cevap vermek zor. Yine de deneyelim ve Arslan'ın olgun döneminin bu önemli safhasının fikri geri planını kavramaya çalışalım.

Yukarıdaki sorulara bakalım Arslan ne demiş:

“K. Marx ve F. Engels üzerine çalışma fikri bende, Fransa’da Sınıf Savaşları (1848-1850) ve Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i’ni 1965 yılında hem hızlı hem de pek iyi anlamadan okuduktan sonra, 1966 yılında I. Pavlov’un Seçilmiş Eserleri’ni okurken uyandı.

Ne var ki Komünist Parti Manifestosu ellerimi yakıyordu.

Hâlâ hazır değildim!”³

Demek ki 1965 yılı itibariyle Arslan'ın Marx'la, Engels'le tanışıklığı başlamış. Ama Arslan'ın daha derinlemesine Marksist klasiklere kendini vermesi için Türkiye'ye dönmesi gerekecektir. Avrupa'da geçirdiği altı yılın sonunda, 1967'de memlekete “dönüşün şoku, bazı kişisel nedenler ve sınıfsal kökeninin etkisiyle kendini entelektüel açıdan sıkışmış..” hisseden Arslan eşik atlamaya, yeni bir evreye hazırdır. Türkiye, Arslan'ın altı yıl önce bıraktığı Türkiye değildir: “Kitabevlerinin vitrinleri, kaldırımlar, klasik ve modern Marksist yazınla dolup taşmaktadır.” Kendini, adeta “sosyalist bir ülkede hisseden” Arslan, ekonomi-politiğin “ABC’sini bile bilmediğinin” farkına vararak **Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret, Fiyat ve Kâr** gibi *Kapital* öncesi kitapları, kendi ifadesi ile “devirmeye” başlar. Yeni bir dönem başlamıştır. Arslan, bu dönemi, yani 1968-69 arasını, *geçiş dönemi*⁴ olarak niteler. Genç Marx'ın keşfi de denilebilecek bu dönemin olmazsa olmazı tabii ki **1844 Elyazmaları**'dır. Özellikle bu son kitabın etkisi altında “Yabancılaşmalar” adlı, 14 *arture*’den oluşan bir “küçük tablolar dizisi” ortaya çıkar.

Ve ardından, nihayet sıra *Kapital*'i *arture*’leştirmeye gelir. Arslan'ın o karar gününü hatırlamasına şaşırmamak elde değil: “*Kapital* üzerine bir dizi tablo yapma fikri, 4 Temmuz 1969’da, **Kutsal Aile**’yi okurken oluştu.”

Arslan'ın *Kapital* dizisine karar verdiği günü son derece net bir biçimde deklare edişi, sanırım bazı yorumcuların Arslan'ın artık Marx'a “vardığı”⁵ ya da “Marksist

3 Yazıdaki alıntıların tamamı *A Retrospective of Yüksel Arslan Retrospektifi*’ndendir (2010. L. Yılmaz (der.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

4 Arslan: “Geçiş dönemi: Kendi üzerine düşünme. Küçük bir dizi üzerine çalışırken geçmişe doğru bakış..” (259).

5 Levent Yılmaz: “Arslan 1969’da... Marx’a varır” (27).

olduğu”⁶ tarihi 1969 olarak belirlemesine yol açmıştır. Arslan’ın yakın arkadaşlarından Orhan Duru’nın bu konudaki (benim de katıldığım) gözlemi ise şöyle: “1968 yılında Türkiye’den ayrılırken Marksizme yaklaştığını görüyoruz Arslan’ın. Bu yeni dönemine ‘Toplumcu Dönem’ adını verebiliriz.⁷ Marksist söylemi güncelleştirmeye ve görüntülere dökmeye uğraştığı bir dönem bu. **Das Kapital**’in yayımlanışının 100. yılı için hazırlanan kitabın kapağında Yüksel Arslan’ın yaptığı Karl Marx portresi yer alıyor.”⁸ Nitekim, Arslan da otobiyografik notlarında Türkiye’de geçirdiği sekiz ayın sonunda “Nisan 1968’de küçük bir Marksist olarak Paris’e dön[düğünü]” söylüyor.

1968’de 14 *arture*’lük “Yabancılaşmalar” dizisine girer ve 1969’da diziyi tamamlar. ‘**Küçük Marksist**’ artık “harikulâde deneyim”ine hazırdır: “büyük eser” **Kapital**’in okunmasına geçilir; Arslan artık “altı yıl boyunca gece gündüz çalışmak üzere ‘küçük sanat dünyasından’ çekil[ir].” Bazılarının⁹ üretimi altı ayı aşan 30 *arture*’lük **Le Capital** dizisi işte bu dönemin (1969-75) ürünüdür.

Arslan’ın, **Le Capital** dizisi için **Kapital** ciltleri dışında **Grundrisse** ve **Ekonomi Politik’in Eleştirisine Katkı** dahil olmak üzere Marx’ın ekonomi politik üzerine yazdığı bütün metinleri okuduğu kesin. Hem otobiyografisindeki referanslardan hem de *arture*’lerin yanına yaptığı alıntılardan çıkan, **Le Capital** dizisinin çok kapsamlı ve ciddi bir okuma sürecine dayandığı.

Kapital dizisini görme imkânı bulanları şaşırtan şeylerden biri, genellikle, işçilerin kafalarının yerine Arslan’ın el figürü kullanması oluyor. İnsan, “Ne demek istiyor Arslan?” diye sormadan edemiyor. İlginç olan Arslan’ın el figürüne varış süreci: “Emek gücünü satan -İngiliz fabrikatörlerinin kibar deyimiyle ‘hand’ yani ‘el’ diye adlandırılan- bir işçi ile bir kapitalisti -yani ‘kişileşmiş sermayenin ta kendisini’- karşılıklı alım ve satım ilişkileri içinde nasıl yüz yüze getirmeli? Bu sorunu aşmak amacıyla, işçinin kafasını emek gücünü simgeleyen eliyle, kapitalistin kafasını da parayla, ‘şeylerin siniriyle’ değiştirdim; yalın bir çözüm!”

6 Esra Yıldız: “[Arslan].. 1969’da Marksist olur.” (586).

7 Otobiyografisinde yaptığı alıntılardan Arslan’ın, Ferit Edgü’nün (ve Orhan Duru’nın) gerek ‘Toplumcu Dönem’ niteliğini gerekse diğer dönemlerini adlandırmalarını benimsediği anlaşılıyor: “1/ Arayış Dönemi..(1955) 2/ Erotik Dönem.. (1955-61) 3/ Düşünsel Dönem .. (1961-67) 4/ Toplumcu Dönem .. (1967-80) 5/ Bileşimci Dönem.. (1984’dan günümüze). (263).

8 Orhan Duru (32). Duru, **Das Kapital**’in yayımlanışının 100. yılı için hazırlanan kitaptan söz ettiğine göre yıl 1967’dir. Demek ki, Arslan 1967’de hatta öncesinde Marx’ın portresini yapacak kadar Marksizme yakındır. İnsan ister istemez, **Das Kapital**’in yayımlanışının 150. yılı için hazırlanan kitabın kapağında da Arslan’ın bir *arture*’ü olsa diye düşünüyor.

9 Arslan, *Kriz, Sermaye Dolaşımı, Artı-Değer, Sermaye Birikimi arture*’lerinin gerçekleştirilmesinin yedi-sekiz ayı bulduğunu söylüyor.

Kapital dizisi bittiğinde, Marksistlerin yakasını kurtaramadığı, o malum “Ne Yapmalı?” sorusu Arslan'ın karşısına da dikilir. Elindeki olanakları, konuları gözden geçirir ve ağır basan üçüne yoğunlaşmaya karar verir:

“1. **Kapital**'i Güncelleştirmek: *‘Tekelci Devlet Kapitalizmi’nden yola çıkarak, yeni bir diziyle, dünyanın en zengin ülkesinde olan biteni (ekonomik ve siyasal açıdan) göstermek, resme dökmek.*

2. **Az gelişmiş ülkeler (gelişmekte olan ülkeler): Türkiye kökenli birisi olarak, Türkiye üzerine bir dizi yapmak! Ama orada olmak, Türkiye'nin havasını solumak ve elinin altında binlerce belgeyi bulundurmak gerek!**

3. **Sosyalist ülkeler.**”¹⁰

Son derece planlı çalıştığı aşikâr olan Arslan “**Kapital**'i Güncelleştirme ” adını verdiği bu dizinin de beş yılını alacağını bilmekle kalmaz, dizinin *arture*'lerinin 1981'de sergileneceğini de öngörür. Manidar olan, bu dizinin *arture*'lerinden birine Arslan'ın “Marksist değilim!” adını vermesi!

Ressamların, tablolarının kaderini belirlediğine pek rastlanmaz. Yüksel Arslan'ın olağanüstü retrospektifi 2009'da Bilgi Üniversitesi'nin Santral kampüsünde açıldı. İhsan Bilgin'e katılmamak elde değil, gerçekten “...artık dersane olan .. ÇSM (Çağdaş Sanatlar Merkezi)'nin rakipsiz en cazip sergisiydi.”¹¹ Arslan'ı tanıyan tanımayan altı ay boyunca bu sergiyi adeta tavaf etti. Sergi vesilesi ile tabloların altına konulan kimlik bilgisi kimin hangi tabloya sahip olduğunun da öğrenilmesine imkân tanıyordu. “**Kapital**'i Güncelleştirme ” dizisindeki *arture*'lerden biri Amerikan emperyalizminin T.C. devleti ile sıkı fıkılığı üzerinedir.¹² Sergiyi gezenler o *arture*'ün üniversitenin “müze koleksiyonu”nda, yani Bilgi mütevellillerinin mülkiyetinde olduğunu görüyordu.

Ne olduysa oldu, bir süre sonra Bilgi Üniversitesi'nin mülkiyeti, zaten üniversiteye önceden ortak olan Laureate International adlı Amerikan şirketine geçiverdi. Dolayısıyla, “müze koleksiyonu”, yani Arslan'ın emperyalizm *arture*'ü de. Yine, ne olduysa oldu, bir süre sonra Amerikalı şirket müzeyi tamamen dershaneye çevirmekle yetinmedi, Arslan'ın bahsettiğimiz *arture*'ü de dahil olmak üzere onlarca *arture*'ünü Maçka Mezat şirketi aracılığı ile satışa çıkarttı.¹³ Ve de sanat dünyası

10 Alıntıdaki vurguları özellikle Arslan'ın terminolojik, siyasi ve çalışma tercihlerine dikkat çekmek için yaptım (EAT).

11 <http://serbestiyet.com/yazarlar/ihsan-bilgin/kavramlar-resimsiz-kalacak-782317>

12 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan *A Retrospective of Yüksel Arslan Retrospektifi*'nin kapağında da bu *arture* kullanılmıştır!

13 https://issuu.com/mackamodern/docs/macka_mezat

karıştı: müzede sergilenecek beklentisi ile sanatçıların ucuza sattıklarını iddia ettikleri sanat ürünleri nasıl olur da pahalıya satılırdı, vs. vs.¹⁴

Nereden nereye gelmiştik? “**Kapital**’i Güncelleştirme” dizisinin 1978’de yapılan ABD emperyalizmi *arture*’ü 35 yıl sonra Türkiye’deki bir Amerikalı şirket tarafından fon sağlama amacı ile satışa çıkarılıyordu!

Andre Breton demişti: “*Tahayyül, gerçekleşme eğilimi olandır.*”

Arslan’ın, Marx’ın metinlerinden (teorisinden) yola çıkarak ürettikleri (tahayyülleri) hayatta yaşadıklarımıza mı (gerçeklere mi) dönüşmüştü?

¹⁴ <http://www.radikal.com.tr/hayat/bir-muze-koleksiyonu-parcalaniyor-1119625/>

Yüksel Arslan*

1933 Eyüp, Bahariye mahallesinde doğar. Babası ve annesi fabrika işçisidir. Önceki yıllarda babası 10 yıl askerlik (Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş savaşları), annesi hizmetçilik yapmıştır.

1938 Tuğla fabrikalarında şeker ve karamela satar.

1940-45 İlkokulda elyazısının ve desenlerinin güzelliği dikkati çeker.

1945-48 Eyüp ortaokulu. Tatillerde gazete satıcılığı. Gogol'un *Müfettiş*'i ile klasikleri okumaya başlar. Hayatı boyunca okur.

1949-52 İstanbul Erkek Lisesi'ne girer. Tatillerde meyve-sebze satar. Şile'de bir mağarada kitap dolu bir sandıkta Nazım Hikmet'in ilk baskılarını bulur. Hepsini alır ve okur. Liseden bir arkadaşı resim defterleri ve yağlı boya yapmak için gerekli malzemeleri hediye eder. İlk çalışmaları lisenin koridorunda sergilenir. Arkadaşları Arslan'ı kutlar; o da ressam olmaya karar verir.

1953-54 İlk çalışmalarını imha eder. Tüp boya ları “doğa karşıtı” bulur. Sanat Tarihi bölümüne kaydolur. Kendi boya larını doğal malzemeleri kullanarak yapmaya başlar.

1955 İstanbul, Galeri Maya'da ilk sergi: “İlişki, Davranış, Sıkıntılara Övgü”. Resimlerin hepsi satılır. Sabahattin Eyüboğlu: “Büyük bir temizlikle, tabula rasa yaparak başlıyor. Çırlıçıplak, iki boyutlu ve insansız bir dünya.” Kenar mahalleri terk, “bohem hayata” katılış.

1956-57 Resme dair bir faaliyet yok. Yaşın verdiği sıkıntılar, bunalımlar ve bunaltı! Eleşkirt'te askerlik, büyük bir masa ve bol zaman. İstanbul'a “dağ gibi resimle” dönüş.

1958-61 Alman Kültür Merkezi'nde ikinci sergi: Fallizm. Erotik ve otobiyografik eserler sanat ortamını karıştırır. Bir eleştirmen, Arslan'ın “Avrupa” ve “dünya” çapında bir ressam olduğunu yazar! Kültürel aidiyet polemikleri tetiklenir: Batı mı, Doğu mu, ezeli ve ebedi sorun! Andre Breton, Paris'te açacağı erotizm temalı Uluslararası Gerçeküstücülük Sergisi'ne (EROS) Arslan'ı davet eder. Yurtdışına çıkış zorlukları yüzünden Arslan

* Aşağıdaki biyografik bilgiler ağırlıklı olarak Y. Arslan'ın *A Retrospective of Yüksel Arslan Retrospektifi*ndeki otobiyografik notlarından derlenmiştir. (2010. L. Yılmaz (der.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

bir yolunu bulup sergiye eserlerini yollayamaz. Nietzsche okumaları, derin etkilenme 1967 sonuna kadar. Artaud'yu okuma, ardından her türlü cinsel faaliyeti sonlandırma! Ferit Edgü Paris'e çağırır, on beş kadar eser, kara bir gömlek, ayrılmadığı birkaç kitabıyla Marsilya vapuruna biniş. Götürdükleri ile kapalı bir sergi. Sartre, Breton, Dubuffet ziyaretçiler arasında. Paris'te yaptıklarının sergilenmesi, Venedik'te sergi.

1963-65 Yaz sefaleti. Yan iş kabul etmeden, izmarit toplayarak, açlık çekilen bir hayat. Ortak sergi. Nisan'da daha sonra evleneceği Lidy ile tanışıyor. Avrupa turu. Kopenhag'ta sergi. Berlin'e yerleşme on aylığına. Lidy çocuk bekliyor. Paris'e dönüş.

1966-69 Pavlov'un *Seçme Eserleri*'ni okuyuş, Marx ve Engels okuma isteği. Altı yıl sonra Türkiye. İstanbul'da Alman Kültür Merkezi'nde, Ankara'da Fransız Enstitüsü'nde iki sergi. Savcılık on *arture*'ü "pornografik" bularak toplatıyor. Dört celse sonra Arslan *arture*'lerine kavuşuyor. **1844 Elyazmaları**'nın etkisi ile "Yabancılaşmalar" dizisi.

1969-75 4 Temmuz 1969'da *Kutsal Aile*'yi okurken *Kapital*'i resme dökme kararı. Eski *arture*'lerle Washington ve Paris sergileri. 30 *arture*'lük *Kapital* dizisi için kitabeveleri kuyruğa giriyor. 14 Mart 1971, Arslan'ın kızı Selin doğuyor.

1975-80 *Kapital* dizisini güncelleştirme kararı. Mehmet Ulusoy'la *Egoist Hesabın Buzlu Sularında* adlı gösteride ressam ve sahneye koyucu olarak dört ay çalışma. 1979, Paris'te "*Kapital*"sergisi.

1980-86 "Etkiler" dizisi, tarih öncesinden günümüze, insanlığa ve bütün uygarlıklara evrensel bir saygı... İnsanın emeğiyle, aletleriyle yarattığı her şeye.. Otobiyografik bir başka dizi: "İkincil Etkiler", müzikçileri ve diğer sanatçı + sinemacı + bilim adamlarını da unutmamalı ... Paris'te "Siyasal Eserler" sergisi. 1986'da, 2000'e kadar çalışacağı "İnsan" dizisine başlar.

2000 "Etkiler" dizisinin devamı niteliğinde "Yeni Etkiler" dizisine başlar.

2009 İstanbul Bilgi Üniversitesi – Santral kampüsündeki Çağdaş Sanat Müzesi'nde retrospektifi açılır.

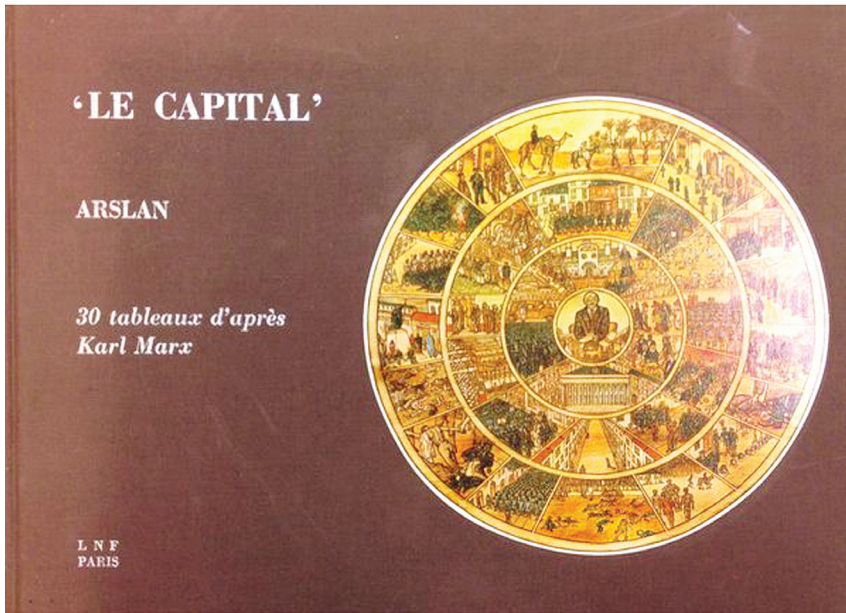
2013 Venedik Bienali'nde sergi.

2014 İstanbul Dirimart'ta sergi.

2017 20 Nisan'da Pariste öldü.

Yüksel Arslan atölyesinde

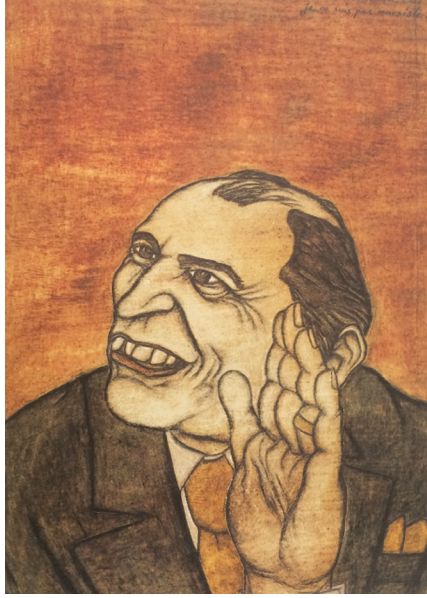
Yüksel Arslan'ın 1975'te yayımlanan kitabı, *Le Capital*

Kapital' i Güncelleştirme, arture 180

Arture153, Kapital II A, El

Kapital'i Güncelleştirme, *arture* 201, Marksist değilim !

Arture 128, *Kapital* XXV, Sermaye birikimi

Arture 156, *Kapital* VI, Sınıflar

Arture 159, *Kapital* IX, Kolonyalizm